

Presentació d'unes notes de Josep Reniu i Calvet: IMPRESSIONS DE POSTGUERRA

A la *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (1998), Josep Reniu i Calvet presentà el treball «Impressions del conflicte 1936-1939. Tu i jo, aquells dies de guerra».

El text que ara reproduïm, en vol ser una continuació.

«No sabíem ben bé si érem rojos o negres,
ni sabíem disparar amb el fusell assassí.
Vivíem amb els ulls plens de tenebres,
però d'unes tenebres sense verí.

.....

«Amic de trinxera, de carrer i d'escenari,
a qui mai ha colpit el fatídic desengany,
de l'amistat que es forja en el calvari
i que queda sempre com un record d'antany.

.....

«Per a nosaltres la sang era verge i nua
i portava, al front, aurèoles de dol
i ploràvem els qui en la nit crua
deixaven la vida amb trist desconsol».

Elisard Sala (1913-1970),
del seu poema *Amic transcendental*

MATARÓ, 1939

Molts ciutadans havien sucumbit en plena lluita i altres, forçosament foragitats de casa, en un llarg i penós exili. Qui més qui menys havia sofert en la carn la urpada terrible de la guerra.

I el nostre poble, aquell Mataró que per als més joveçans s'havia començat a obrir, esperançat, prometedor, davant nostre, quedà sotmès a un imposat règim obscur, silenciós, on eren negats, censurats i trasbalsats, els més elementals drets de justícia i de les nostres nacionalitat, cultura, llengua i ensenyament.

Ningú no podia sospitar que aquest captiveri es perllongués durant un temps tan llarg i penós!

Els primers anys que seguiren la nostra guerra varen ésser d'un perllongat silenci. D'una total desolació. D'una manca de contactes intel·lectuals, d'activitats artístiques i culturals de tot ordre, que ens abocà irremeiablement a un tancament espiritual, privats de tota llei de principis i drets humans.

El teatre, la poesia, la música, la cançó... tot el que significava art i cultura ho trobàrem –de retorn del front i dels camps de concentració– tot apagat, prohibit i desert.

El que contemplaven els nostres ulls, el que ens era permès de llegir, de veure, de respirar, eren només les runes, les desferres del que havíem aconseguit fins al moment de l'aixecament militar. Les deixalles d'una lluita «incivil» i fraticida, que ens havia arrossegat a tots fins a perdre-hi –els que no la vida– els millors i més joves anys.

Els escriptors d'aquell moment, els més coneguts i consagrats, d'ací i de més enllà de les nostres fronteres, no podien expressar-se o manifestar-se d'altra forma que no fos amb l'únic llenguatge que permetia «el sistema», o bé havien d'acceptar «el joc», o, d'altra banda, havien de mantenir-se estoics, dins el més rigorós dels silencis.

Qualsevol pensament o credo polític que s'apartés del que hi havia establert, era vigilat i perseguit per tots els mitjans d'informació, que depenien dels serveis secrets de la policia. Qualsevol llibre o publicació que fes una mica d'olor a protesta o denúncia, que intentés reivindicar alguns dels nostres drets com a poble català, era tot seguit censurat o segrestat, i tingut a ratlla el seu autor. No cal dir com era de rigorosa la censura en el camp de la premsa, de la literatura, del teatre, del cinema en aquells anys tan funestos, que tan necessaris ens eren per al redreçament i el retorn de les llibertats perdudes.

Varen succeir-se uns anys de lluita sorda, de forçosa clandestinitat, en els quals els escriptors es llegien llurs treballs i se'ls passaven dels uns als altres, formant una mena de roda que recorria totes les poblacions de Catalunya i que repartia periòdicament una mena de fulls mecanografiats, com si es tractés d'una revista político-literària, en la qual col·laboraven destacades personalitats de les arts i de les lletres. Aquests treballs anaven signats amb noms suposats, o bé amb pseudònims.

Així aquells que es mantingueren en el seu lloc, sempre fidels a Catalunya, anaren bregant amb la ploma als dits i amb una cançó de protesta als llavis o amb traços, dibuixos i pintures, on es denunciava a tot el món com eren trepitjats els nostres drets, oprimida la nostra llengua i la nostra identitat com a nació.

* * *

Ni temps per llegir un llibre. Ni quasi ganes de fer-ho. I tant com s'estima un llibre! Només deixar-te lliscar, anant avall, avall, vers un pendent perillós que acaba amb la vida mateixa, veient allunyar-se les possibilitats de guanyar un món millor i més saludable. Ens preguntàvem: fins quan no tornarà una nova llum, que ens deixi veure en llibertat tot l'esplendor d'aquest sol roent, avui esporuguit, que no dona prou escalf al nostre cos i a la nostra ànima?

Encara recordo, com de vailet, m'acostava encuriós a la biblioteca que hi havia al primer pis de l'Ateneu Obrer, per obrir un d'aquells voluminosos i vells exemplars, i extasiar-me en la contemplació dels dibuixos que els ornaven i les lletres capitals, talment una filigrana cal·ligràfica, que encetava cada començament de narració.

Encara em sembla percebre aquella vella olor que desprenien els apergaminats i grossos volums d'aquella ben nodrida biblioteca, on joves i més grans dialogàvem sobre el contingut del darrer llibre llegit, després d'una roda de lectura voluntàriament imposada. Fent-ho així, ens permetia d'opinar sobre el contingut dels llibres, com també del seu autor, intercanviant conceptes i criteris que indubtablement eren una font d'enriquiment i de cultura, on res era vedat i on el coneixement de la història i de les diferents religions i ideologies ens era assequible.

* * *

Ben aviat Mataró començà a definir-se entre dos bàndols; l'un, dels vencedors, i l'altre, dels vençuts. Els primers —els agressors— s'autoanomenaven «nacionals» i els segons —els agredits— eren anomenats «rojos» i «separatistes». Per als qui érem els vençuts, ells —els nacionals— eren els «feixistes» i nosaltres érem els «republicans». No hi havia cap altra definició més clara. I ha persistit fins i tot després de la mort de Franco, el dictador; i encara es pretén de seguir enfrontant aquestes dues fraccions, fins al tercer dia de la Resurrecció.

No cal dir com érem de vigilats pels «grisos» del cos policial i pels molts confidents a sou, que paraven l'oïda a cada estatge o bar de la Rambla, per si podien «informar» d'algun «rojillo» despistat, com deien ells, o que xerrava més del compte.

En contra de tants avatars i de considerar-nos vençuts en la lluita fratricida —que la gent pacífica del nostre poble en cap moment no provocà—, calia guanyar de bell nou, entre tots, aquella pau i aquella llibertat que ens havien estat violentment arrabassades; ningú no va regatejar el més mínim sacrifici; i, de retorn a casa, aquells que sobrevisquérem a la desfeta, ens afanyàrem a ocupar els nostres llocs de treball.

El teixidor ran del teler, el de la ploma a l'oficina, el manyà ran de la forja, i així cadascú cercava —després de tres anys llargs d'absència— la seva eina de treball. L'agricultor vinclant el seu cos a la terra, enfonsant l'arada i obrint

profundament el seu nou i primer solc; fecunda i fidel nissaga de la nostra pagesia, que va de pares a fills, i que de temps llunyans ençà –i en contra de maltempsades– ha conreat i enriquit tot el jardí del Maresme, fent arribar els seus fruits a les nostres llars i fins més enllà de la ratlla de França.

D'aquell Mataró dels anys quaranta, tot just finida la guerra, en podríem comptar innumbrables vivències, des de molts distints angles i sectors, ja siguin polítics, socials, artístics i, també, econòmics.

Calia redreçar-nos com poguéssim i procurar de sobreviure. La ciutat, eminentment industrial, de tarannà imaginatiu i enfeinat, intentà ben aviat d'engegar les velles calderes i de fer sortir fum de les altes xemeneies. Amb la seva rogalia, ben alimentada per unes hortes ben cultivades, la romana lluro adquirí de sobte una nova però recelosa fisonomia; pagesos, industrials, artesans, botiguers, cadascun des del seu lloc, reprengueren la feina –trista i feixuga– de posar en marxa tot allò que havia estat paralitzat o destruït per la desfeta.

Anys difícils de postguerra! La gent vençuda, s'havia de recloure forçosament a casa, i només sortir al carrer per anar als seus llocs de treball. Una rígida depuració els permetia d'ésser novament acceptats a l'empresa en la qual havien treballat, o en qualsevol altre taller o fàbrica que volgués admetre'ls i donar-los un petit jornal per seguir subsistent.

La feina, cercar tota mena de treball, guanyar diners, emprendre qualsevol classe d'activitat o de negoci, va ésser el primer objectiu per a aquells que no havien estat readmesos en els seus tallers o fàbriques de retorn del front. Només procedir del camp contrari ja era suficient perquè se't tanquessin totes les portes i et titllessin de roig, separatista, comunista o menja-capellans.

Les «purgues» dels polítics més destacats que havien fet la guerra amb els «rojos» varen ésser despietades, en gran escala, amb una forta i inhumana repressió. La burgesia catalana, per conveniència franquista (no pas per cap mena d'ideologia, ja que quan els balanços no eren massa favorables igual criticaven Franco com tot el seu seguici de bisbes, cortesans i ministres), aquella burgesia, doncs, no va voler admetre a les seves empreses tots aquells que retornaven del front i havien lluitat al bàndol dels «rojos». Així molts d'ells restaren abandonats a llur trista sort, quan més necessitaven una ajuda moral i material, per refer la vida, la seva pròpia subsistència, junt a la dels seus familiars.

Alguns dels que van ésser despatxats –que equivalia a deixar-los abandonats i declarar-los el pacte de la fam– amb el temps varen tenir una millor sort que no pas quedant-se a la mateixa empresa amb un salari baix i sense cap altre estímul ni futur. Amb el temps molts d'aquells, abans titllats de «rojos» i «separatistes», van crear importants indústries, ja sigui en el camp tèxtil, metal·lúrgic o un altre, i van donar pas i cabuda a molts que no trobaven treball.

* * *

I així s'anava recuperant el nostre poble, la nostra ciutat, en un silenci aparent, en un feinejar feixuc però tenaç i constantment exposat i perillós des de tots els camps i llocs de treball.

Els pocs amics amb qui confiàvem, ens feren el deure de seguir impulsant amb nosaltres i els més propers tot ordre d'activitats que suposessin un retorn vers les nostres coses més preuades. Aquelles coses que mantinguessin, en cada moment, viva i latent, la veu venerada de la nostra parla i amb ella, el foc sagrat de la pàtria.

I així ho descric ara, com un vell soldat, i ho adreço als joves d'aquesta hora actual.

Josep Reniu i Calvet